

/ 64

साप्ताहिक

ऑक्टोबर १९७५

मित्रभेद

[२६]

बुद्धिमान मनुष्य, त्याने सांगितलेल्या गोष्टीकडे दुर्लक्ष करणाऱ्या माणसाला, जुगान्याला, हाकड्याला, किकर्तव्य विमूढाला, हारलेल्याला, आसाभंग झालेल्याला हितोपदेश करण्यात स्वतःचेच नुकसान करून घेण्यासारखे आहे असे मानतो. म्हणून जो विचारील त्यालाच त्याच्या हिताचे जसेल ते सांगायचे, विरवास, श्रद्धा, निष्ठा नसणाऱ्याला सांगू नये.

एक रानात एक चिमणीचे जोडपे एका झाडाच्या फांदीवर एक सुंदरसे घरटे बांधून रहात असे. हिवाळ्यात ऐन शिशिर ऋतूत थंडीबरीवर पाऊस पडू लागला. तेव्हा एक माकड पावसात भिजून थंडीमुळे कुडकुडत त्याच झाडाखाली येऊन जमने राहले. त्याने सर्व

अंग थरथर कापत होते. त्याचे दांत कटकट वाजत होते.

त्यावेळी बरतण्यात एकटी चिमणीच होती. तिने ह्या माकडाला त्या केविलवाण्या स्थितीत पाहून विचारले— "काय रे, तुला माणसासारखेच तोंड, हात, पाद आहेत नाही का? त्यांच्यासारखे घर बांधून कां नाही घेतलेस रे? अककल शुन्यासारखा कुडकुडत कां उभा आहेस?"

माकड संतापून मनात म्हणाले— "माझ्यासाठी बौ घर बांधले नाही ही गोष्ट खरी आहे, परंतु अशातऱ्हेने हिणवणाऱ्या कुडाची बरे सोडून पाडून टाकणे मला माहीत आहे!" आणि त्याने विचारीचे घर सोडून टाकले,

आपला जीव वाचविला.

त्याचप्रमाणे सुईमुखी पक्षीण कोणी स्वतः होऊन माकडाला उपदेश करायला निघाली तेव्हा माकडाला फार राग आला व रागाच्या बरात त्याने तिला चकल दगडावर आपटून ठार केले.

करटक दमनकाला ही गोष्ट सांगून म्हणाला— "मूर्खाला उपदेश करणे व्यर्थ असते. अशा मूर्खाला उपदेश करणे म्हणजे दिवा लावून तो बरणीत डेवण्यासारखा मुखवण्याच ठरेल. जन्मपासूनच मागे एक दुष्टबुद्धी होऊन गेला तसा आहेस."

"कोणती रे ती गोष्ट?" दमनकाने विचारले.

करटकाने दुष्टबुद्धीची गोष्ट सांगितली ती अशी :

दुष्टबुद्धीची कथा

एका गावी दुष्टबुद्धी व धर्मबुद्धी नावाचे दोन वैश्य मित्र रहात असत. धर्मबुद्धी नावाप्रमाणेच चांगल्या स्वभावाचा व सत्यवादी होता. परंतु दुष्टबुद्धीला वाईट संवयी होता. परंतु ही गोष्ट धर्मबुद्धीला माहीत नव्हती.

अनेक व्यसनात बुडलेला असल्या कारणाने पुष्कळ पैसे मिळविण्याच्या हेतूने दुष्टबुद्धीने धर्मबुद्धीला व्यापारासाठी दूर देशात जाण्याची सूचना केली. म्हणाला—

"नवनवीन देश पहायला मिळतील खूप फायदा मिळेल वापरल्याला अशी संधी हातची दबडून भागणार नाही. तरुण वयात जग पाहूयचं नाही तर काय म्हातारपणी पहायचं? म्हातारपणी आपण मुलांना सांगणार तरी काय? आपण जगात कोठे कोठे हिडलो आणि काय काय पाहिलो? हवा की ताही वायुप्यातला जगरचा अनुभव वांगायला? जगात किती तऱ्हेची भाणस आषा आहेत, बहनासूषणे आहेत, रीती आहेत, किती तऱ्हेचे रिवाज आहेत हे पाहिलं नाहीतर जगून उपभोग तरी काय? परदेशा प्रयाणाशिवाय ज्ञान, कला व संपदा विकास पावत नाहीत, चल तर निघू या!"

धर्मबुद्धीने होकार दिला.

दोघे चांगलासा झुठं पाहून निघाले आणि एका अनोळखी देशात मुलरूप घेऊन पोचले. त्या देशात फिरत असता धर्मबुद्धीला एक शोभर शोण्याची नाणी असलेला हुंडा सापडला.

तो दुष्ट बुद्धीला म्हणाला—“बापल नशीब चांगलं आहे. आपण घरी परत जाऊया, चल! धनासाठी विघेसाठी किंवा कलेसाठी जो परदेशात जातो त्याला त्यातले जे मिळते ते घेऊन स्वदेशी परतणे मनुष्यस्वभावच आहे नाही का रे?”

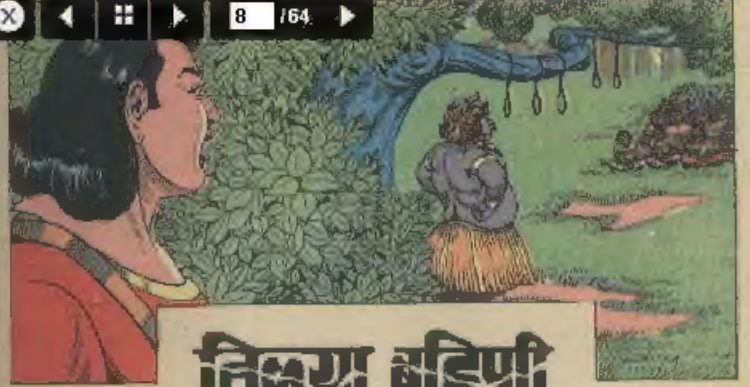
दुष्टबुद्धी लगेच ‘हो’ म्हणाला. दोघे स्वदेशी परतले.

दोघे आपल्या गावाच्या जवळ पोचले असता धर्मबुद्धी दुष्टबुद्धीला म्हणाला—“मित्रा! जे मिळालं आहे त्यात तू अर्धे घे. आपण लौकरच आपल्या सर्व नाते-बादकर्ता बोलवून एक मेजवानी करू या.”

परंतु दुष्टबुद्धीच्या मनात स्वार्थ धिरला होता. तो म्हणाला—“मित्रा! आपण

आपल्या या प्रालीच इतक्या स्विकार प्रदर्शन करणे बरोबर होणार नाही. त्यांच्या मनात लोभ उत्पन्न होईल. याशिवाय जो विवेकवान असतो तो आपल्याजवळच्या संपत्तीचे प्रदर्शन करण्यात सहाय्यण मानीत नाही. पैसा हा पापकर्माचा मूळ कारण होतो. तपस्वी मुनींचे चित्तचुंबा पैसे पाहून बलबिचल होते. ते राहू दे, हे सोने आपल्या होघांच्या मालकीचे असेपर्यंत आपली मैत्री जास्तजास्त वाढत जाईल. म्हणून आपण प्रत्येकाने एकेकदा नाणी घेऊन उरलेले वाढी त्या मांडपासह कोणत्यातरी शुद्धस्थानी जंगलात पुरून ठेवू या. तसं केलं तर हा जजिना आपल्याला लाभतो की नाही तेवेळीच कळेल. आपल्याला गरज असेल तेव्हा घेऊन आपण घेऊन वात राहू या.”

धर्मबुद्धीला त्यात काही शंका नव्हत्या. दोघे रात्रात एका निर्जन स्थानी गेले आणि तेथे आपला तो खांडा पुरून ठेवून आपापल्या घरी परतले.

तिळया बहिणी

[१४]

[राक्षसाने विहिरीत टाकून दिसावर उडवून त्याच्याजवळच्या पाण्याच्या पंच्याच्या म्हाण्याने बर भासा. नंतर तो आचल्लीला नेला आणि राजाचा, राजकन्या सुरक्षित भ्रमत्याने कळवून परतल्यावर त्याला एक भयंकर दुख बघिले. जाडाच्या एका कांदीला पांन कास बाळून लोंबकळत सोडले होते व राक्षस तेथे उभा होता. पुढे—]

ते भयंकर दुख पाहूनच उदयनचे सर्वांग हावले. हे सर्व कथासाठी आहे हे त्याला कळले. स्वतः अदृश्य रूपे पाहून शंकटात सापडलेल्यांना सोडवावे म्हणून तर तेवेळीच शक्य नव्हते. कारण आचल्ली-हून परत येते वेळी दुर्दैवाने त्याच्याजवळचे पांढरे भरम कोठेचरी पडले. म्हणून आपली भावडे क्षणभराने काशीवर लटकणार हे माहीत असूनमुळा उदयनला भाड उभे

राहून हात जोडीत असण्याव्यतिरिक्त काही करता येईना. प्रत्येक क्षण एकेका मुवा-सारखा वाटत होता आणि तरी निरुपाय व असहाय होऊन पहात राहण्याव्यतिरिक्त काही करता येण्यासारखं नव्हते.

इतक्यात राक्षस त्याने बाळून ठेवलेल्या पांढऱ्ही जणांना क्षाशाजवळ घेऊन गेला. त्याने त्यांच्या मानेभांबती ने कास टाकले. उदयन अभीर होऊन पुढे जाणार एवढ्यात

“यांबा! बसा आवाज त्याला ऐकू आला. उदयन वनवाला व जावावाच्या व्होने पाहू लागला. तो कोणाचा आवाज होता बरे! तो दावीवाल्याचा! आवाज होता. उदयनने ते ओळखले. दावीवाला राक्षसाला सांगत होता—“यांचा वांचविण्याच्या हेतूने मी यांचे एक गुपित तुला सांगितले नव्हते. परंतु ते लपवूनमुद्रां मी यांना वांचू शकत नाही, हे पाहून सांगतो आहे. याशिवाय मी तरी कोठे वांचणार आहे? म्हणून सर्व खरं ते सांगतो. इतके दिवस तुला व मला फसवीत आलेली ही तिघी मोरे तिळी भावंडे आहेत” असंच आणखी काही तो पुढे बोलण्याच्या प्रयत्नात होता.

म्हणाली—“काय, ही तिळी भावंडे आहेत? तू मला पुन्हा फसविण्यासाठी हे बोलतो आहेस, सर्व गप्पा आहेत तुझ्या! ही तिळी भावंडेच आहेत तर ती आजवर मला कधी नाही सांपडली?”

दावीवाला म्हणाला—“तू स्वतः होऊन यांना सोडलेस” असे सांगून तिळ्या भावंडांच्या दृष्टीत जो दोष होता तो त्याने सांगितला आणि त्यानेच भंत्रवलेले वंजन लावून त्यांचे डोळे बरे केल्याचे ही सांगितले.

ते सर्व ऐकून राजाने आनंदाने ओरडला—“तरमग मला पाहिजे असलेली पन्नास जुळीमुले पुरी सली! तू म्हणतो आहेस हे मी खरे मानू का मग? ही मुले जुळी किंवा तिळी आहेत हे कसे समजायचे? त्यांनाच विचारतो यांबा!” असे म्हणत राक्षसाने संध्या व निशीथ दोघांकडे नडून विचारले—“हा म्हणतो आहे ते सर्व खरे का रे? खरे लपवायचा प्रयत्न केलात तरी तुम्ही वांचणार नाही, म्हणून खोटे बोलू नका. तुम्ही खरोखरीच तिळी मुले असाल तर एका फार मोठ्या कार्यासाठी तुम्ही प्राणार्पण केल्याबद्दल तुमच्या मनाचे नक्कीच समाधान होईल.”

संध्याकुमार व निशीथ दोघांने ते खरोखरच तिळी भाऊ असल्याचे कबूल केले.

ही पुष्ट दावीवाला लबाड निघाला तर त्याला आपण जीवदान दिले त्याचा प्रत्युपकार त्याने वसा केला काय? लगेच जाऊन त्याचे मुंडके बडवावेसे त्याला वाटले. परंतु तेवढ्यात राक्षसाने दावीवाल्याला विचारले—“काय रे मग तो तिसरा कोठे गेला?”

दावीवाला म्हणाला—“तो घरी जाऊन येतो, असे सांगून गेला त्या गोष्टीस एक वाठवडा होत आला. आतापर्यंत यायला पाहिजे होता खरा! वाटेत कोठे संकटात सापडून अडकला की काय कळत नाही! इतक्यात तो पेईल जसेदेखील बला वाटत नाही.”

“बरे ते सोड, जास्त उशीर करता कामा नये. उद्यांच बली देऊन देवीला प्रसन्न करावे, म्हणतो. त्यासाठी तयारी केली पाहिजे. परंतु तुझ्यावर विश्वास करून सोडून देईन असे मात्र समजू नकोस.” राक्षस म्हणाला. नंतर त्याने दावीवाल्याला संध्याकुमार व निशीथला आणि दोघां शिपायांचा एकेका झाडाला बांधून ठेवले थोड्याने हसत पुन्हा घारीचे रूप घेऊन वाकाशमार्ग उडाला.

राक्षस निघून गेल्यावर राग आवकून इतका वेळ पहात राहिलेला उदयन तलवार उपसून समोर आला आणि सर्वात आधी दावीवाला होता तेथे जाऊन त्याचे मुंडके उडवायला निघाला.

“बाब! अशी घाई करून चालणार नाही. मी म्हणतारे आहे ते सर्व शोबटपयंत ऐकून नंतर तुला जे वाटेल ते कर.” दाढीवाला म्हणाला.

“काय रे ऐकायचे? ऐकले ते पुरे झाले. तुला जीवदान दिले त्याने म्हण जांगलेच फेडलेत! तुझ्या अंगाची खांडोळी करून टाकली तरी पाप लागणार नाही. आणि बातां पांब कशाळा रे म्हणतो आहेस?” असे म्हणत उदयनने त्याची मुंडी घरून विचारले.

“मुला! तुम्हा गैरमज झाला त्यात आश्चर्य नाही. तरी मी सांगतो आहे ते ऐक! फक्त या क्षणाला जीव बांबून

सांगितली. ती मला सागावी लागली. सुटायला मला दुसरा उपाय दिसलाच नाही. तू माझ्या जागी असतास तर तुलादेखील काही करता आले नसते. माझी ती युक्ती साधली आणि वेळ टाळली तो दुष्ट उपायपर्यंत थांबला हे आपले महद्भाग्यच समज!” दाढीवाला म्हणाला.

उदयन विचारात पडला. थोडे नमते घेऊन म्हणाला—“तू म्हणसोस ते खरे मानले सयज, उद्या उपायपूर्वी त्याच्या हातातून निसटून कसे पायथे, सांग!”

दाढीवाला म्हणाला—“त्याही गोष्टीचा मी विचार केला आहे, सांगतो. पहिल्याने या सर्वांना सोडू या!” असे म्हणत उदयनने आणि दाढीवाल्याने संभ्याकुमार व निधीधला आणि शिपायांना बंधन मुक्त केले. नंतर त्यांना बरोबर घेऊन सरोवराजवळ गेला. सर्वांना पाहून राजकन्या सरोवरातून बाहेर आल्या.

दाढीवाला उदयनला म्हणाला—“ते तांबडे अंजन आण पाहू!”

उदयनने अंजन दिव्याबरोबर दाढीवाल्याने राजकन्यांना जवळ बोलाविले, त्या आल्यावर मुद्दामिनीच्या हाताला त्याने ते लावले. तिचा तो हात अदृश्य झाला. नंतर सुदामिणीला बसायला सांगून तिच्या

पाय वदूष्य झाला. आणि थोडे अंजन घेऊन मुद्दामिनीच्या दोन्ही डोळ्यांत त्याने घातले. तिचे दोन्ही डोळे गेले. अशा तऱ्हेने तिची राजकन्या विकलांग झालेल्या पाहून उदयन म्हणाला—“हा किती भयंकर युक्ती आहे रे? तू युक्ती करतो म्हणालास ती हीच वाटते?” उदयन संतापाने थरथर कांपत म्हणाला.

“अद्याप तुम्ही घाई आणि राग संपले नाहीत तर! प्रत्येक गोष्टीविषयी अशी शंका करीत राहिलास तर कसे चालायचे?” असे म्हणत दाढीवाल्याने उदयनच्या कानात काहीतरी सांगितले. उदयन घोडा गात झाल्यासारखा म्हणाला—“तरमग आजपर्यंत कोणत्याही अवयवात व्यंग नाही हे त्याला माहीत असतांना उद्या आल्यावर त्याला ही व्यंगे दिसली तर त्याला मुझ्यावर संशय येणार नाही का? त्याचा आपल्याला काय फायदा?” उदयनने विचारले.

“ते सर्व नंतर पाहून घेऊ. तूर्त तरी याशिवाय दुसरा मार्ग दिसत नाही. उद्यां राक्षस येण्यापूर्वी आम्ही सर्वांनी, आम्हाला त्याने बांधून ठेवले होते तसे झाडाला बांधून राहले पाहिजे. फक्त तू स्वतःवर पांढरे नसून टाकून अदृश्यपणे रात्र पहात रहा.” दाढीवाला म्हणाला.

उदयनला काय बोलावे सुचेना. म्हणाला—“ते मरून असते तर इतके कष्ट सहन करण्याची गरजच नव्हती. आवश्ती-हून परत येत असतां माझ्या हातून ते कोठेतरी पडले आणि हरवले.”

“ते म्हणजे हरवले? काही हरकत नाही. तू आम्हाला थोडे देऊन गेला होतास ते आम्ही वापरले नव्हते. हे बघ ते!” असे म्हणत त्याने मस्माची पुडी दिली.

नंतर उदयनने पांचही जणांना पहिल्या सारखे झाडांना बांधून ठेवले आणि स्वतः अदृश्य रूपे तेथेच बसून राहला.

बुसत्या विनयी उजाडतांच भक्ती नाचळ सुरू झाले. राक्षस येण्याची सूचना होती ती सर्वांना. संध्याकुमार, निशीथ, दोघे क्षिपार्दी व बडीबाबा झालेला नाचून राहल्याने अगदी दमून झालून गेल्यासारखे सोंग करून बसले होते. थोड्या वेळाने राक्षस आलाच. त्याच्याबरोबर आंघोळीवर कुन्हाडी घेऊन दोघे भांडाळ येत होते. त्यांच्या पाठीमागून दासदासींची एक भिरवणूकच हातात कुलाच्या माळा वगैरे घेऊन येत होती.

राक्षस संध्याकुमार, निशीथ वगैरे होते त्या जागी आल्याबरोबर त्यांच्यासाठी बसायला तयार करून ठेवलेल्या सिंहासना-

सर्वांना स्नान वगैरे घालून, नंदी वस्त्रे नेसायला वंगात घालायला या आणि त्यांना सजवून एकेक करून घेऊन या."

सर्वे आपापली कामे करण्यात रक होऊन गेले. एकजण स्नान घालीत होता तर आणखी एकजण वस्त्रालंकार घालून सजकण्यात गुंतला होता. नंतर प्रत्येकाला आपून राक्षसासमोर उभे करण्यात येत होते. राक्षसाच्या आतंघाला पारवारच नव्हता. आज त्याच्या आयुष्यातला आपत्तम दिवस उजाडला होता. समोर उभे असलेल्या राजकुमारांना व राजकन्यांना पाहून राक्षस नाव गांव सांगून तो त्यांना चांगला ओळखत असल्याचे दर्शवीत होता. म्हणत होता—"तू कनकपुरीची राजकन्या नाही का? तू अवंतीसाच्या राजभवनाची कांती वाढवणारी, होय ना? आणि तू काय रे भणिपूरचा युवराज नाही का?"

इतक्यात एक दासी एका राजकन्येला घेऊन येत म्हणाली—"हे काय मालक? या आंबळीला कशाला आणून ठेवलेत येथे? बेबीला ही माग्य होईल का?"

राक्षस दबक होऊन पहात बरजला—"कांबळी!" आणि सिंहासनावरून उतरून

इतक्यात आणखी एक दासी येऊन विचारले लागली—"मा योडक्या हाताच्या मुलीला कसे काय घेऊन आलात प्रभो? आणि एका राजकन्येला समोर उभे केले."

आतां मात्र राक्षस स्वतःला आवरू शकला नाही. डोळ्यांतून आग पाळत ओरडला—"लवाडी, लुच्चेगिरी! दिशवास-घात!" त्याच्या आवाजाने सर्व आसमंत हादरले.

इतक्यात आणखी एक दासी एका राजकन्येला घेऊन आली व म्हणाली—"हीला तर पायच नाहीत, मालक!" असे म्हणत तिने नरोनर उचलून आणलेल्या राजकन्येला दाखविले.

राक्षसाच्या सर्वांगाचा भडकाव उडाला. तो सरळ दावीवाल्याजवळ गेला व झाडा सकट त्याला गदगदा हाळवीत—"हा काय रे विश्वासघात? मी वा मुलीला हसत खेळत असलेल्या, कोणतेही व्यंग नसलेल्या पाहून आणून ठेवले होते आणि आतां ही व्यंगे कोटून आली रे? हे तुझेच काम आहे. खरं काय ते बोल नाहीतर तुलाच पहिल्याने बलिस्तंभावर उसा करतो."

दावीवाला न प्रावरता अगदी कांठ बावाजात म्हणाला—"ओरडून वादळभापट करून काय मिळणार? मीच हे काम केले असले पाहिजे, असाच संशय आहे ना तुझा माझ्यावर? एक क्षणभर मीच बरलास तर सांगतो. ऐक आणि नंतर मुळा वाटेक ते कर."

“बस बस! पुरे करा! सर्व तयारी करून आलो आणि तु मीत विष काल-बलेत! तरी लवकर थोळ काय म्हणायचे आहे ते!” राक्षस म्हणाला.

“त्याच्या अंगात हे व्यंग कसे बाले, हे मला माहीत नाही. परंतु एक गोष्ट झाली असेल, असे मला वाटते. हे सर्व करण्याची युक्ती आणि शक्ती एकट्या त्या उदयन मध्ये आहे, एवढे मी नक्कीच सांगू शकेन. त्या तिघांचा मी दृष्टिदोष दूर केला तेव्हा त्यांना भाषे सर्व गुपित कळले. त्या वेळी माझ्याजवळची अंजने खरे त्याच्याकडे राहून गेली होती. ती जिवंत असेल तर ती कोठे तरी तुला सापडेलच. तेव्हा त्याच्याकडून वांघी ही व्यंगे तुला दूर करवून घेता येतील. तोंपयेंत या पोराना असेच साडाला बांधून ठेव. मी एवढाच सल्ला मा वेळी देऊ शकत आहे. नंतर तुम्ही मर्जी!” दाढीवाला म्हणाला.

“ठीक! तरमग या खेपेस तो कोठे सापडला तर माझ्या हाती मेलाच समज!

असे म्हणत राक्षस सध्याकुमार, निवाय, शिपाई व दाढीवाला सव्तीना एका दोर-खंडाने बांधून आपल्याबरोबर ओढून घेऊन गेला.

उदयन ते सर्व गुप्त रूपे पहात राक्षसा-पाठीमागून जात होता. राक्षस एका पाचोळ्याच्या ढिगाजवळ थांबला. दारोचे कप घेऊन त्याने आपले पंख पसरले व जोराने हळविल्याबरोबर सर्व पाचोळा उडून गेला आणि त्या जागे जमिनीत एक दार निघाले. त्या दारानून राक्षसाने आपल्या कैद्यांना आत कोवले आणि पाचोळ्याच्या ढिगाऱ्याव्हाली दार झांकून ठेवून दिले.

झुळथा राजकन्यावर कडक नजर ठेवा-यला सांगून सर्व दासदासींना द्रडावून वजावून निरनिराळ्या कामावर नेमले आणि अंगात व्यंग असलेल्या मुद्दासिनी, मुभापिणी व मुकेसिनी तिघींना घेऊन दारोच्या रूपे निघून गेला. (क्रमशः)

श्रेष्ठ दान

विजयवादिस्थाने हनु सोडला नाही. तो परत झाडाजवळ गेला, प्रेत खांबावर काढून घेतले आणि नेहमीअमाणे शीतपत्रे स्मशानाच्या विषेने चालू लागला, तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला— “राजा! तू जे कष्ट सहन करीत आहेस त्याचा पुण्यलाभ तुला किती होईल, कोणाकडे सांगता येणार नाही. पुण्य कार्यात कोणते मोठे व कोणते लहान, हे निश्चयपूर्वक सांगता येणं कोणाकडही शक्य नाही. त्याचे उदाहरण म्हणून मी तुला एक गोष्ट सांगतो, लक्षा देऊन ऐक.” असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

फारपुर्वी एका देशात एका गावी श्रीपती नावाचा एक बाणो आणि रघुनाथ नावाचा एक शेतकरी रहात असत. दोघांची घरची स्थिती चांगली होती. दोघ चांगल्या स्वभावाचे होते. श्रीपती पुण्यक दानधर्म

देवच्या गोष्टी

करी. तो गावात एक उदार दानी म्हणून प्रसिद्ध होता.

एकदा श्रीपतीचे घर ज्या रस्त्यावर होते त्या रस्त्याने एक तश्चण जात असतां कडेक उन्हाशुळे आणि भुकेमुळे भोवळ येऊन रस्त्यात पडला. श्रीपतीने धावत जाऊन त्याला सावलीत आणले. त्याच्या तोंडावर पाणी पिपडल्यावर त्याला शुद्ध आली. नंतर त्याने त्याला दो कोण, काय व भोवळ का आली, सर्व विचारून घेतले.

तो तश्चण एक भिकारी होता. त्याला दोन-तीन दिवस खावला काही मिळाले नव्हते. श्रीपतीने त्याला पोटवर खावला जातले आणि सोपून रहायला एक जडई दिली.

आणि सोपून उठल्यावर दुसऱ्या दिवशी त्याचा निरोप घेऊन निघून गेला.

तो तश्चण दिवसभर गावात फिरला, परंतु त्याला कोठे काही खावला मिळाले नाही. रात्री तो पुन्हा श्रीपतीकडे आला आणि जेवून खाऊन सोपला.

रघुनाथने श्रीपतीला भेटून विचारले— "काय रे, श्रीपती! गेले दोन दिवस तुझ्याकडे एक जण जेवतो खातो आहे, कोण तो?" श्रीपतीने सर्व सांगितले. तिसऱ्या दिवशी उज्जाडल्याबरोबर रघुनाथ त्या तश्चणाला भेटून म्हणाला— "तु दिसतो आहेस तश्चण. तुझे हातपाय तर धडधाकड दिसत आहेत. तेव्हा काहीतरी काम करून स्वतःचे पोट भरव्याचे सोडून तू भीक मागायला काय लागला आहेस?"

तो तश्चण म्हणाला— "हे पद्मा दामा! मी आपल्या आईवडिलांचा एकुलता एक मुलगा असल्याकारणाने त्यांनी मला लाडात वाढविले. मला कोणतेही काम येत नाही की कोणते कसर माझ्यात नाही. काल परवांपर्यंत आईवडिलांची सावली होती. दोघ अकस्मात् गेल्यावर भीक मागण्या खेरीज दुसरा मार्ग राहला नाही मला!"

रघुनाथ कोडा वेळ विचार करून म्हणाला— "मत्स्या माणसा! मग सेक

प्याची मुढा गरज नाही. तुझ्यासारखे माझ्याजवळ पुष्कळ काम करीत आहेत. शेवटा गोवऱ्या लावून त्या विकायला विकवितो मी." असे सांगून रघुनाथ त्या तश्चणाला गोठघात घेऊन गेला. तेथे शेवटा कशा लावायच्या त्या तश्चणाला दाखवित्या, वाळलेल्या शेवटा गावात नेऊन कशा विकायच्या त्याला समजावून सांगितले.

त्या तश्चणाला थोड्याच दिवसात त्या कामाची चांगली संवय झाली. तो बरचोच शेवटा लावून वाळलेल्या गावात नेऊन विकू लागला. जे पैसे मिळत त्यातले अर्धे रघुनाथाला देई आणि अर्ध्यावर त्याचा उदरनिर्वाह चांगला चाले.

काही दिवसांनी एकाएकी दुष्काळ पडला. त्या देशाच्या राजाने भटांकात्याना बोलावून त्या परिस्थितीत काम करायचे जसे विचारले. तेव्हा ते म्हणाले— "दानधर्म करून श्रेष्ठ पुण्य संपादन केलेल्या एखाद्या पुण्यवान माणसाने आपले अर्धे पुण्य दान केल्यास पाऊस पडेल आणि दुष्काळ जाईल."

परंतु श्रेष्ठ दान कोणते हे कसे ओळखायचे ते मात्र कोणी सांगू ककला नाही. तेव्हा राजाने राज्यभर दानडी पिटवित्ती की देशात दानधर्म करून बर कोणी पुण्य संपादन केले वसेल त्याने आपले अर्धे पुण्य पणाला लावून दुष्काळ टाळावला पुढे यावे. म्हणून अनेक पुण्यवान राजवाड्यात येऊन

पुण्यदान यज्ञात आपल्या अर्घ्या पुण्याची शोस्त्रोक्त आहुती टाकू लागले. परंतु दुष्काळाच्या परिस्थितीत पोहादेखील बदल द्यावा नाही.

परंतु राजाने कोणत्याही प्रकारे कटाळा न करता वाढवून चालू ठेवला. पुण्यदात मसारी वाढवी श्रीपती व रघुनाथ दोघांच्या कानावर गाली व उधारी श्राका होता तरी दोघे राजवासीत दाखल झाले. श्रीपतीने प्रथम अश्वत्था अर्घ्या पुण्याची वाहूती वाहिली. नंतर रघुनाथाने आपल्या अर्घ्या पुण्याची वाहूती टाकली आणि वाढवून म्हणजे त्या पाठोपाठ आकाशात ढम दिवू लागले. दोघांचा बैलने मोठा पाऊस पडला आणि दणक्याने पाठ फिरविली.

वेताळ बेंबेवर गोष्ट सांगून म्हणाला-
 "राजा! सीपतीने आयुष्यभर दानधर्म
 करून थोर दांपी म्हणून एवढा नावलौकिक
 संपादन केला होता. परंतु त्याच्या पुण्याई-
 पेक्षा रत्नभाषाची पुण्याई कशी काय मोठी
 ठरली? अन्धानपेक्षा थोर पुण्यकार्य दसते

परिणाम तुला माहीतच आहे, तुझ्या
डोक्याची शंभर शकले होऊन तुझ्याच
पत्न्यावर लोट लागतील.”

तेव्हा विक्रमादित्य म्हणाला— "श्रीपतीने मूक लागताच ज्ञानदान करून आणि उपाशी माणसावर फार उपकार करून पुण्य संपादन केले हे खरे आहे. परंतु रघुनथायाने तर अनेकांना स्वकष्टाजित पैशाने उधरनिर्वाह करायला शिकविले. एक दोन वेळाच नव्हे तर आयुष्यभर त्यांना पोटा पाण्यासाठी काळजी उरली नाही. म्हणून रघुनाथाचे पुण्यकार्य निःसंशयच जास्त खोर म्हटले पाहिजे. ते विद्यावान होते. विद्यावान हे सर्वात श्रेष्ठ दान आहे, त्यात कोणतीही शंका असण्याचे कारणच नाही.^{२१}

अहो तन्ने राजाचे मौनभंग होताच
वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि पुन्हा
साडाला जाऊन झोबकळ लागला.

(कल्पित)

ડોલે ઉઘડતે

रायपूर नावाच्या गावी बापूरावांना गावातले एक प्रतिष्ठित नागरिक म्हणून लोक ओळखत. धरात सर्व सुखसोयी करून घेण्यास खूप ऐश्वर्य होते आणि बायको तर सुधीरग्य होती. म्हणून बापू-रावांना कोणत्याही गोष्टीची काळजी म्हणून नव्हती. त्यांना मूल नव्हते, परंतु ईश्वराच्या हुयेने मदनाच्या पुतळ्यासारखा मुलगा झाला. पण मुलगा वाढू लागला तसतशी त्यांची काळजी वाढू लागली.

त्येचा मूळगा नारायण लहानपणा-
पासूनच वायू व खीडकर निघाला. अजून
लहान आहे. पुढे मुधारेल या विचाराने
बापूरावांनी थोडे दुर्लक्ष केले. परंतु मूलगा
काढत गेल्या तशी त्याला शिर्षे फुटत गेली.
तो कोणाचे ऐकत नसे. दहावे वर्ष लागले
हीले, पण 'वी ता मा' सुद्धा बोल नव्हता.
त्याचं मन खेळतून काढून अभ्यासाकडे

लावण्याचा बापूरावांनी खूप प्रयत्न करून पाहिले, परंतु त्यांना यश आले नाही. पुढे त्यांचे कसे होणार या विचाराने बापूरावांना खोप येईनाशी झाली.

बकस्मात् त्वाभ्यां चरी एक चोर विद्वान्
 न मुलीनां चिकिषिष्यात् अन्तर्गृह्यार असे
 त्याचैव गुरुव्यं विद्यानाथ आले. त्वाभ्यां
 हृयेनेच आपल्याला एवढे देववयं काळसे
 जसे बापूरावांना वाटत जसे. जसे गुरुव्यं
 शंकटस्थानी आपल्या चरी बैनासारसे पावून
 आले जसे बापूरावांना वाटसे. चिन्नाबाय
 कोणत्यातरी कामाभाठी त्या भावी वाले
 होते. तेव्हां आपल्या शिष्याला श्रेंटून घावे
 असे सहाजिकच त्यांना वाटले. बापूरावांनी
 सगळी मोठे करून आपल्या गुरुसमोर मुलाचा
 प्रेषन काढला.

विद्यानाथ हंसन मङ्गल-“लहानपणी
मले जाडात वाढली, मृणजे मसे होते.

बरं तर, मी तुम्या मुलाचीं गाडी व्हावर येते का, पाहूतो."

त्या दिवशी संध्याकाळी नारायणाला बोलावून ते त्याच्याशी बोलत बसले. त्याला कोणी नवा नवखा माणूस असला म्हणून भय किंवा भीती वाटत नसे. कोणी सोळा वडीलघारा आला म्हणजे त्याच्याशी नम्रपणे वगावे, त्याला याचे ज्ञान दव्हते. मला खेळाशिवाय काही जायदत नाही, असे नारायणाने विद्यानाथाला सांगितले.

"अस्सं! तर बरंच झालं! तू कोण कोणते खेळ खेळतोस, मी पाहणार आहे. मला आवडले तर भोदेबोले खेळेन. काही वाच तिही असा उच्चारही तुझे बाबा

करतो." विद्यानाथ म्हणाले.

ते ऐकून नारायणाचा उत्साह वाढला. तो त्यांना म्हणाला—"बरात बसून खेळायचे खेळ मला नाही आवडत. माझे खरे खेळ पहायचे असतील तर गावाबाहेर डोंगरावर जावे लागेल."

विद्यानाथ म्हणाले—"एवढेच ना? चल!"

दोघे गावाबाहेरच्या डोंगराच्या वाटेने निघाले तेव्हा वाटेत भावकरी भेटत. ते विद्यानाथांना बांकून नमस्कार करू लागले. ते पाहून नारायणाला आश्चर्य वाटले व त्याने, "हे लोक असे नमस्कार कां कर-ताहेत हो?" विचारले.

"ते सांगतो, पाठीमागून. पहिल्याने मी तुझे खेळ पाहणार आहे!" विद्यानाथ म्हणाले.

डोंगरावळ बरीच मूले होती आणि निरनिराळे खेळ खेळत होती. नारायणाला पाहून उत्साहाने पुढे धावत आलेली मुले बरोबर विद्यानाथांना पाहून शकली.

"काही हरकत नाही रे! हे आपलं खेळ पहायला आले आहेत या अपण सारे खेळू या!" असे सांगून नारायणाने त्यांच्या मनातली भीती काढून त्यांना खेळायला बोलाविले.

खेळ खेळत राहली. विद्यानाथांना एकही खेळ आवडला नाही. राग आला असूनही विद्यानाथ शांतपणे सर्व पहात राहले.

काही वेळाने त्यांनी नारायणाला बोलावून विचारले—"काय रे, तू मघां मला विचारलेस की लोक मला असा नमस्कार कां करतात? तुला कोणी असा नमस्कार केलेला आवडेल का?"

"आवडेल, कां नाही? पण त्यासाठी काय कराने लागेल हो?" नारायणाने बेफिकीरपणे विचारले.

"त्यासाठी तुला हे खेळ बंद करावे लागतील, कदाचित! सर्व तुला आदराने नमस्कार करू लागतील, असा तुला करू

शकत मी. अहेस का तयार, बोल!" विद्यानाथांना विचारले.

पण नारायण सावग्य होता का? त्याने बेफिकीरपणे उत्तर देत विचारले—"मी खेळायचं बंद केलं समजा, पण लोक माझा आदर करू लागतील असा तुम्ही मला करू शकाल कशावरून?"

"या जागात मला अशक्य असाध्य असे काहीच नाही. आश्या मनात एकदा आलं की कोणत्याही वस्तूला किंवा ध्यवर्तीला गौरव किंवा वावर नक्की मिळालान पाहिजे!" विद्यानाथ भारमविद्यासाने व निःसंशयपणे म्हणाले.

नारायण ते शब्द उडवून देत तसत इकडे तिकडे पहात काही अंतरावर जमिनी-

वर पडलेला काळा दगड पापाने विद्या-
नाथांच्या बाजूला डकलीत म्हणाला-“हा
दगडाचा गौरव वाढवू शकाल का?”

विद्यानाथ बोडीदेखील साधार न घेता
म्हणाले-“या दगडाचा केवढा गाबर होतो
हे तू उद्यान म्हण, स्वतःच्या डोळ्यांनी!”
असे सांगून ते तो दगड घेऊन निघाले.

“वेडा पीर दिसतो आहे!” अशा तऱ्हेने
सर्वे मूल खदखदा होऊन.

मान नारायण विद्यानाथांना तो दगड
अचलून गेल्याचा पाहून धक्का झाला

दुसऱ्या दिवशी नारायण सोपून उठला
तेव्हा त्याच्या घरातल्या भाजक्यात त्याला
कोणत्यातरी उत्सवाची गडबड दिसली तो
पहायला गेला तर एका मेजावर धीकण्याच्या
खवीवनमूर्तीसारखी मूर्त होती एकेक बाण
संजून पाळीपाळीने नमस्कार करून जात
होता विद्यानाथ तेथेच होते. त्यांनी
नारायणाला तेथे आलेला पाहून खुपून
बाहेर धावला सांगितले. “काय तू पापाने
दकल्लास तोच हा दगड त्याला कळा

क Fullscreen 24/64
सुख नमस्कार करू शकत असून तुम्हाला
तरी तुला माझ्या हाताची किमती
कळली की नाही?” त्यांनी नारायणाला
विचारले

नारायण तोंड थोडे धाशेक करून
म्हणाला-“तो दगडच होता म्हणून ना
तुम्ही म्हणालात तसे ऐकून तुमच्या समोर
वांकला भी इतक्या सहज वाकणार नाही
दहा जणांकडून माझा गौरव करविण
तुम्हाला शक्य होणार नाही”

विद्यानाथ आतां माक जांरान हुसल व
म्हणाले-“वेड्या! सर्वे तुम्हा गौरव करू
सकतील असा मी तुला करू शकलो नाही
तर स्वात माझा अपमान कीहीच नाही
तुमच्यापेक्षा तो दगड वातपटीने बरा असे
लोक म्हणतील, त्याचा विचार कर”

ते ऐकून भाव नारायण निरुत्तर झाला
त्याचे डोळे उघडले तो वडिलांचा निरोप
घेऊन विद्यानाथांबरोबर विद्याम्यास कर
प्यावाडी निघाला

भुतांच्या लग्नाची मेजवानी

एका गावाच्या दक्षिणकडील दाट जंगलात
एका विचेर्या साडवर काही भूत
पिशाच झालेल्या महिला रहात ह्या
त्यांच्यात एक लहान तरुण भूतीय होती
संसारमुख उपभोगायला मिळण्यापूर्वीच
तिला मरण आले म्हणून तिला वाटे की
तुम्हा मनुष्य होऊन लग्न करावे आणि
संसारमुख अनुभवावे. तशी तीच इच्छा
तिच्या मनात उत्पन्न झाली

एकदा तिला मुळीच राहण्या नाही
तऱ्हा तिनं मनांतली इच्छा इतर भुतिणी-
जवळ व्यक्त केली ते ऐकून सर्व भुतिणी
हसू लागल्या म्हणाल्या-“वेडे! तुम्हा
कशाला ना, त्या विहिरीत उडी घ्यायचा
विचार तुम्हा मनात आला? सुदळीस
त्या संसाराच्या जाळ्यातून, थांबवून
खूप व्याय्याऐवजी, तुला हे काय ना,
गुचल?”

“सासूचा छळ, तरुण नणदेचा सोसाचा
लागणारा वास हा सर्वे असलेला शाळा
तेव्हा मी गळपाळा फांस जावून घेऊन
मुटले!” आभारी एकजण म्हणाली

सत्सुतबंध कोणी बघेल असेच वर
पाहून लग्न करीत म्हणजे झाले!” तरुण
भूतीय म्हणाली दुसऱ्या दिवशी काळोस पडू
लागताच ती तरुण भूतीय एका सुंदर तरुणीचे
हस्य घेऊन काही अंतरावरच्या एका पडक्या
धर्मशाळेच्या पडवीत रडत बसून राहली

बोह्या वेळाने एक तरुण व सुंदर
युवक तिच्या घेत असलेला हिससा, त्याला
पाहून ती तरुण भूतीय खूब आली व त्याची
मजर आपल्याकडे बळावी यासाठी आणखी
जोखोराने रडू लागली

‘कोण हो तुम्ही? इतका काळोख
पडला आहे आणि येथे एकट्या बसला
आहा?” त्या तरुण युवकाने विचारले

तो तरुण भुतीण ओवसाबोवची रवत हुंवे देत म्हणाली—“मी शेजारच्या गावची राहणारी आईवडील एकाकी मला अनाथ सोडून निघून गेले. पुढील आयुष्य कसे घालवायचे.”

तो तरुण युवक सहानुभूती दर्शवीत म्हणाला—“कोणाशीतरी लग्न करून जे म्हणजे जालं!”

“म्हणायला सोपं आहे ही, परंतु हुंब्रा घायला तसल्यावर भाड्याची कान करायला कोण तयार होणार?” तरुण भुतीण म्हणाली “तुला हरकत नसेल तर मी आहे तुझ्याशी लग्न करायला तयार!” तो तरुण युवक म्हणाला.

वास मुळीच सहन होणार नाही, सांगून देवते!” तरुण भुतीण म्हणाली

मला या जगात कोणी नाही मी एकटा आहे मोठा पोरला जाडा आहे स्वतःचा” तो तरुण युवक म्हणाला

तरुण नला आपण आपल्या घरी जाऊ” अस म्हणत ती उभी राहिली

त्या तरुणाचे घर भावाच्या बंधाबाहेरच होते दुसऱ्याच दिवशी दोघातही लग्न करून घेतले आणि त्या घरात राहू लागली त्यांचा संसार वाटला

. मध्यरात्रीच्या सुमारास तवरा चांगला झोपला अमल्याची ह्यात्री कफन घऊन ती ज्या चिंचेच्या झाडावर रहात होती तिथे आली.

“ते पहा कोण आस आहे ते पकडा दिला आणि फाडून खा!” भुतिणी नम्रपण भुतिणीला मानव रूपास असल्यामुळे न जोळखून ओरडू लागल्या

तरुण भुतिणीने त्यांचा आरडाओरडा ऐकला. काही वेळ हसली आणि म्दस्व रूपात प्रगट झाली

सर्व भुतिणी तिला पाहून विचारू लागल्या—“हात तिच्या तूच का? तू ज्या कामासाठी गेली होतीस त्यात काही यश आलं का?”

तासू माही की नणद नाही खूप मोठा वाडा आहे” तिखटमोठ लावून तरुण भुतीण अशा लांबलाव शायी माळ लावली

कसा आहे ग तुझा नवरा? संसार कसा काय चालला आहे? एका भुतिणीन विचारला

‘माझ यजमान म्हणजेस? एक मार्गक आहे मार्गिक! माझ्यासाठी जीव कायला तयार होईल? आमचा संसार निविघ्न चालू झाला आहे आमचे खूप जमत आहे. वरं तर मी यते आता त्याची झोप मोडली व मी जवळ नसले तर काय विचार करतील कोणत ठाऊक? म्हणत तरुण भुतीण जायला घाई करू लागली

“हो म! जा की, कोण कळवितो आहे तुला? पण, आम्हांला लक्षाची मेळवानी नाही का देणार?” भुतिणींनी विचारला

तरुण भुतीण काही वेळ विचार करून म्हणाली—“हो, देते! उद्याच देते! उद्या सध्याकाळ झाल्यावर तुम्ही सर्व माणसांचे रूप घेऊन माझ्या घरी रा. मी तुमची भोळख माझ्या मैत्रिणी म्हणून बदमानांना करून देईन. मध्यरात्रीच्या सुमारास त्यांना कळू दिल्याशिवाय जाणण आपल्या परीन मेळवानी करू या.” असे सांगून पुढा गसुष्य रूपात घरी परत आली

पुढच्या दिवशी काळोख पडल्यावर सर्व भुतिणी तरुण भुतिणीच्या घरी आल्या.

तरुण भुतिणीनं तिला काहोच माहोत नेहल्याचे सोंप करीत दार उघडले व म्हणाली-“जरे, तुम्ही एकदम समळपा जेपी गट करून झाल्यात की वा !” तत्पर तित त्या सर्वांची नवऱ्याला बरेलाबून जोडवत करून दिली.

“नंतर आपल्या नवऱ्याला म्हणाली-“बाज तुम्ही काकी बोपा की मैत्रिणी-बरोबर बर माझी बर सोपते !” असे सांगून सर्वांना घेऊन ती भाडीवर गेली

मध्यारात्र झळटण्याची वेळ होती नवरा छान झोपला असेल असे समजून तरुण भुतिणीनं मेजवानीची तयारी बराभर केली ‘आम्हांला हा मानवधेह उचलून नेणे नको झाले आहे !’ सर्व भुतिणी म्हणाल्या आणि त्यांनी भूत रूप घेतले

मेजवानीची सर्व तयारी झाली सर्व भुतिणी गळघा बाजवून खान्यावर आरडा-आरडा करीत नाचू लागल्या नंतर त्या सर्व मेजवानीला बसल्या तेव्हा एक स्नातारी मृतीण म्हणाली-‘आपला हा आरडा-

वा !’ एक नवऱ्याला नवऱ्याला द्याय लागली असली तर आपला बिग फुटलच म्हणून ती हळूच बाजी जाऊन दाहून का नाही येत ?’

तरुण भुतिणी उठून जित्यापयत गेली व बांधून कानावर बोटही हात ठेवून सोडघानं खीरदली झाली अगणान सुमारे तिस आठ्ठीस भूने नाचत होती सर्व पुरुष होते तीदेवील मेजवानीला बसलेला तयार होती

जिणे ज्या तरुणाची लग्न झाले होत तोसुद्धा निच्या सारखाच भूतयातीत पोचलेला तरुण होता हे तिन भोळबळ निच्या सर्वांचाच प्रहका उडाले सर्व भूत मैत्रिणींना बरोबर घेऊन नरभूने नृत्य करीत होती त्यांच्यावर तिन हल्ला केला

सर्व भूते आलवान ओरडत नाचू लागली मेजवानीचे जेवण जेवण्याशिवायच सर्व आपापल्या स्थानी निघून गेली

स्थानंतर त्या तरुण भुतिणीनं रुधो पुन्हा लग्नाची सोष्ट काढली नाही

१६४. नाइल नदीचे उद्गमरूप

सोन हजार वर्षांपूर्वी इजिप्त देशाची वन्यता सुरू होण्यात कारणातून झालेली नाईल नदी क्वेटोरिया सरोवरात उद्गम पावून बोगरात वहात जात बल्टेट सरोवराचा जाळत मिळते. अन्वर्टेजकट निचा जो खडबडा आहे तो चिवात दिसत आहे

कन्यापूरचे कोडे

कन्यापूरचा राजा सुपर्ण याला मूलबाळ नाही म्हणून तो व राणी कार काळजीत पडले. लग्न होऊन बीस वर्षे लोटली होती परंतु मुलगा किंवा मुलगी कधीच प्राप्त नव्हते. एकदा राजवाड्यात एक मुनी बाळे व रथानी विष्णूचे वाहन जो गळूड त्याला तपश्चर्या करून प्रसन्न केल्यास त्याच्या कृपेने नक्की संतानप्राप्ती होईल असे सुपर्ण राजाला सुचविले. सुपर्ण राजाने पर्वतानंद जाऊन गळूडचे स्मरण करून बोर तपश्चर्या केली सुवेवान त्याला यक्ष आलं आणि एका आठवड्याने गळूडमत्तका राजाला सन्तानकार झाला. त्याने राजाला विचारले— काय रे बाबा! मला साठवण्याचे कारण काय? कोणता बर पाहिजे तुला?"

सुपर्ण म्हणाला—“श्री! मला मूलबाळ नाही तुला अनुग्रह झाला तर संतान प्राप्ती होईल!”

गळूडाने त्याला एक फळ दिले व म्हणाला—‘हे तू वापल्या राणीला त्याला दे. ती गरोदर होऊन तिच्या पोटी ज काही जन्मेळ त्याला होऊ लागल्या शिवाय तसेच राहू याचे लागेल’

ते फळ खाल्यावर राणी गरोदर असल्याचे कळले. दहाव्या महिन्यात तिच्या पोटी एक अंडे जन्मले ते एखाद्या बघकाच्या अड्या एवढे मोठे होते. राजाने ते तसेच जमिनीवर राहू दिले. दररोज त्याची घांटी घोडी वाड हाऊ लागली

अशीच काही वर्षे लोटली एके दिवशी राजाला एकाएकी मरण आले त्या वेळपर्यंत ते अंडे बरेच मोठे झाले होते. राजा मरण पावला त्याच्या बरोबर सहाव्या दिवशी ते अंडे फुटले आणि त्याच्यातून दोन सुंदर राजपुत्र बाहेर आले त्यांच्या

अंगावर अक्षुभ्याने सोवले अशाच सुंदर वस्त्र होती एकाचा पोशाख निळ्या रंगाचा होता त्याचे नाव नीलकुमार असे होते. एकाच्या अंगावर तांबड्या रंगाची वस्त्र होती त्याचे नाव रक्तकुमार होते दोघ एकदम म्हणाले—“आम्ही सुपर्णाचे राजकुमार बाहो. निळी वस्त्रे भारण करणारा म्हणाला— माझे नाव नीलकुमार!” दुसरा तांबड्या रंगाची वस्त्रे असलेला राजकुमार म्हणाला— माझ नाव रक्त कुमार!”

प्रधान राणीला बोलावून घेऊन आला. राणीने दोघांना आशीर्वाद दिला. दोघ म्हणाले—“आम्ही या राज्याचे कार्य दार आहे. आम्हाला गादीवर

बसवावे नाही तर असे अथ राज्य दोघांना बांटून द्यावे”

प्रधान विचाराला पडले. दोघ एकाच वेळी जन्मले लहान कोण आणि मोठा कोण ठरविणे अशक्य होते दोघांचा हक्क गादीवर समान होता म्हणून प्रधानात विचारले—“राज्य तर एकच आहे एकच सिंहासनही आहे दोघे एकाच वेळी कसे काय राज्य करणार?”

‘तरमग राज्याचे दोन सारक्यांखे वांटे करा प्रत्येकजण आपापल्या वांटेचाच्या राज्यावर राज्य करील’ दोघ म्हणाले

“राज्य मूळात फार लहान आहे प्रजला ते कदाचित आवडणार नाही” प्रधानात शका केली

‘प्रजेची मावळ आणि नावड बघण्याचे कारखाने काय? रात्रे जागही पोच होणार, जागची ती इच्छा पूर्ण झालीच पाहिजे नीलकुमार होय की नाही रे?’ रक्त-कुभाराने त्याला विचारले

नीलकुमाराने त्या गोष्टीस होकार देत म्हटले-“त्या सर्वांचा विचार घ्यामी करावयाचा आहे मुम्ही किंवा प्रजेने नाही.

प्रधान म्हणाला-‘ठीक! ते मान्य! पण दोन बांटे करायला यावा अवधी लागल निदान तीन महिन तशी लागलीच त्याहुन कमी अवधीत सनं कामे पुरी होव शक्य नाही.”

मात्र तूत आमच्या राज्याचा व्यवस्था निरनिराळ्या वाड्यात काढत ह्या’ दोष राजकुमार म्हणाले

प्रधानाने दोषां करितां दोन सुंदर राजवाड्यांची व्यवस्था करून दिली आणि राज्याचे बाटे एकसारखे कसे करून घ्यावे याविषयी विचार करू लागला

“राज्याचे दोन बाट करून देता पतील परंतु सरोवर कसे बांदून द्यावे? अथ प्रधानाने विचारले

राज्याच्या उत्तरेला एक फार मोठ व सुंदर सरोवर पूर्वकडून पश्चिमेपर्यंत पसरलेले होते त्याच्या मधोमध दक्षिणेत्तर बांधासारख दगडाचे दिगारे होते परंतु एका जागी सुमारे धशर वाराची जागा फक्त पाणीच होते तेवढ्या भागावर दगडाचा बांध घातला तर सरोवराचे दोन भाग करता येण्यासारखे होत

परंतु नमं करण्यात एव फार मोठा धोका होण्याची शक्यता होती सरोवराच्या तळाला दोन कामाच्या अनरावर दोन मोठे झरे होते त्या जवळून सरोवरात काही क्षनिज द्रव्याचे विषागे झार येत होते तूत सरोवराचे पाणी एकत्र असल्यान पाण्याच्या एकाच साठ्यामुळे ह्या विषागी शब्दांमुळे काहीन नुकसान होत नव्हत

त्या सरोवराचे दोन बांटे केले तर दोन्ही सरोवराचे पाणी विषागी होऊन प्रजेच्या हिवाला धोका निर्माण होण्याची शक्यता होती फक्त माणसेच नव्हे, तर प्राणी व वृक्षवनस्पतींना देखील धोका होता हिवाळ्यात दरवर्षी एक महिनाभर त्या सरोवराचे पाणी गोठून जाई म्हणून जवळ पाण्याचा साठा करून देवाला लागे तां साठा पुन्हा वर्षे वितळोपर्यंत पुरवावा लाग

हिवाळा तोंडावर होता प्रधानाने राजकुमारीकडे जाऊन सरोवराचे दोन बांटे केल्याने उत्पन्न होणाऱ्या धोक्याची सूचना दिली तेव्हा काम वाटेल ते झाले तरी

सरोवरीचे दोन बांटे झालेच परंतुच असा त्यानी हट्ट धरला

प्रधानाने क्षणशी दोन दिवसांचा अवधी मागून घेतला आणि परत येते वेळी राणीच्या शोनास गेला

“प्रधान! मला मधी मुळे होतील, असे कधीच वाटले नाही. देशाचे तुकडे करून राज्याचा नाश करणाऱ्या मुलांना जन्म देण्यापेक्षा माझी ओटी कांस राहली असली म्हणून काही विषहले बसते का? असली मुलं सरत का नाहीत कोण जाण?” राणी दुःखाने म्हणाली.

‘महाराणी! आपला दरबारी मांत्रिक संकरलाळ वाहे ना त्याचा सत्त्व घेऊन काय वाटेल ते करून ह्या सरोवराचे दोन

नावे लिहून दातपत्र घेऊन या नवाने साहेबांनी हुकूम जारी केला

दौबाणसाहेब दातपत्र लिहून घेऊन आला नवाबसरकारने त्यावर सही करून चेन्नैयाच्या हातात ते देत म्हणाले- 'आ गावाच्या पाटलाला दाखवून जमीन घे ताब्यात'

आपण घरून जोगत्या मुहूर्तावर निघालो होतो बसा विचार करीत चेन्नैया आपल्या गावी झाला कामेया नावाच्या पाटलाला हो हुकूम दाखविला कामेया तो सरकारी हुकूम पाहून व थोडा विचार करून म्हणाला- "चेन्नैया! नंतर केव्हा तरी येऊन भेट'

चेन्नैया निघून गेल्याबरोबर कामेयाने भूषेया नावाच्या माणसाला बोलावून चेन्नैयाने

आपण घरून जोगत्या मुहूर्तावर निघालो होतो बसा विचार करीत चेन्नैया आपल्या गावी झाला कामेया नावाच्या पाटलाला हो हुकूम दाखविला कामेया तो सरकारी हुकूम पाहून व थोडा विचार करून म्हणाला- "चेन्नैया! नंतर केव्हा तरी येऊन भेट'

कामेया पाटोल म्हणाला- 'भूषेया! असे तापून सतापून काय मिळणार? चेन्नैया नवाबसाहेबांचा हुकूम घेऊन आला आहे"

'म्हणून मी जमीन सोडू म्हणता' आमच्या बापान असले धंदे कधी केल पाहातो तो त्या जमीनीत कसा पाऊल ठवतो ते भूषेया म्हणाला

ती सरकारी जमीन आहे! ' कामेया म्हणाला

ते एकूण भूषेया तरभला दोघे परक्य- राचासाला घऊ लागला

छत्रक्यात शर्पेया नावाचा गवळी रिकामी कासरी दाखवीर म्हणाला "म्हणीने दूध दिलं नाही हो शाभण आहे दूध आता नाही धऱ्येची)

भूषेया लगेच म्हणाला- 'काही हरकत नाही पाटील! मी दुसरी म्हेम आणून बाधतो तुमच्या शोठयात!

पाटलाने खूष होऊन भूषेयाला त्या जमिनीविषयी एक मुक्ती मुचविली भूषेया ठीक, ठीक!" म्हणत नमस्कार करून

निघून निघून गेला पाटलाच्या घराबाहेर पडल्याबरोबर त्याला चेन्नैया दिसला. त्याच्याकडे डोळं बटारून पहल भूषेया पुढे निघून गेला

चेन्नैयाला थोडो शंका वागली तरी तसाच पाटलाच्या घरी गेला,

पारील म्हणाला- हे पहा, चेन्नैया! मू भूषेयाची उगाच ककाला वांकडे करून घेता आहेस? तुला सत नागरायच ताही, पीक काढायच नाही मग ककाला ही होक हुस्की? पाहिज तर भूषेयाकडून तुला काही तरी मोबदला देवणितो'

ते एकून चेन्नैयाच्या मनातला सदाय बळावला कामेया लाच खाऊ प्रसिद्ध होत ते आता खरे ठरले चेन्नैया आणखी

जास्त काही बोलण्याशिवाय बाहेर निघून आला. वाटेत भूषेयाचा गडी म्हशीला घेऊन येत असलेला भेटला "कोठे रे?" चेन्नैयाने त्याला विचारले

"कामेयाच्या गोठपात बांधून ये, म्हणून मालकांनी ठावून घाटविले आहे." तो म्हणाला. त्यानंतर कामेया व भूषेयांनी दोंघांनी मिळून चेन्नैयाला घमकामून ठोकून काढले आणि ती जमीन भूषेयाला विकली असल्याचे छोटे विक्रीपत्र मिळवून त्याची रफावर सही घेतली

सालाबाबप्रमाणे पुन्हा रमजान सण जवळ येऊ लागला. सणाळा दोन दिवसच उरले होते नबाब सरकारांना घरीचा पटका आठवला त्यांनी चेन्नैयाकडे निरोप पाठविला. चेन्नैया रिकाम्या हातान आल्या पाहून नबाबान विचारले- काय रे या संपेस कमाल फटा विणला नाहीस वारने?

"सरकार रमजाना नसतील एक विनती करावी म्हणता असावे फळा नशिबी नव्हते सरकार." चेन्नैया म्हणाला

की रे' मी दिलेली जमीन तू दिल्या पटकाच्या किमतीची नव्हती का रे?

नबाबान विचारले

"माझी विनती ती नाही, सरकार' तर कमाल म्हशीने खाल्ला' जमीन नव्हती माझ्या नशिबात!" चेन्नैया म्हणारा

"काय म्हणतोस? जमीन भाषावात नव्हती? माझा हुकमाचे पालन झाले की नाही?" नबाबान थोड्याशा रागात विचारले

चेन्नैयान घडलेले बुरसागिलेल नबाबाने टावडतोच कामेयाला व भूषेयाला बोलाविले लांच खाल्याबद्दल कामेयाची पाटिलकी की काढून घेतली आणि लांच दिल्याबद्दल भूषेयाला शंभर रुपये दंड करून ती जमीन चेन्नैयाला देवविली

त्यानंतर चेन्नैया आपल्या सत्तात पीक काढू लागला. त्याच्या बायला मुलाना पोटर खायला मिळू लागले तर दरवर्षी नबाबाला कमाल विणून देऊ लागला

गोड कां बोलावे?

रामशर्मा नावाच्या एका वेदज्ञान वेदशास्त्राचा जप्यास करून त्यान शास्त्रिय संसादन केले परंतु वेदकोच्या संपादन न्याना यश प्राप्त झाले नाही

तां आपल्या एका खासिये सिद्धान्त भटला आणि म्हणाला- 'माझ्या अन्तर्गतजीवन काही तरी दोष आहे जरा पाहून त्या दोषाचा हाताचा गुण आहे कोणताही आज्ञा मी बरा करून दाखविला आहे परंतु आजच्या राज्यकर्त्यांना माझ्यावर विश्वास बसत नाही

ज्यातिरी मित्र म्हणाला- "बाबा रे तुम्हा जन्मकुडनीत काहींचे दोष नाही तुम्हा नांवाला दोष आहे तू बगलगा रोग्यांचा पावनचत मोडतोड म्हणून काणी चुकवाकड येत नाही तू महिनाभर मीनत्र घेऊन मांड्याबरोबर ये पहा काय फरक पडतो तो

रामशर्माने समेष केले ही ज्योतिषवाला बरोबर घेऊन रोग्यांना पहायला जाऊ लागला ज्योतिषी रोगवाला निरनिराळे प्रश्न विचारून घोर देई. रामशर्मा गोंयस देई रोग बरे होत

एका महिन्यात रामशर्माचा नावनीक काढला आता रोग्यांनी कस बोलायचे हे न्याने चांगले मिळत गेलेत

दिवसा टवळ्या चोरी

एका गावी सोमशंट नावाचा एक जव्हरी रहत असे तो सचाटीने आणि प्रापाणिकार्याने व्यापार करी त्याने लक्षावधी रुपये संपादन केले होते. तरी कोणी त्याच्याविरुद्ध बोट दोखविण शक्य नव्हते तो दानघमही कार करी तो दानवीर कर्ण म्हणून प्रसिद्ध होता.

त्या बाबाल दोन अट्टल चोर होते. ते दिवसाडवळ्या चोरी करण्यात पटाईत होते बाटेल तो वेळ बदलून ते लोकांना फसवून चोरी करीत. असे चोर आहेत हे सर्व लोकांना माहीत होते परंतु त्यांची आसटेगिरी पकडून देऊन चोरांना घरणे कोणाला सव्य झाले नाही.

त्या दोघां चोरांपैकी चाकटा ज्योतिष्याचे सौम्य शेऊन एकेदिवशी सोमशंटच्या घरी गेला सोमशंटने सर्व प्रकारे विचारपूस

करून त्याचे जांगले आतिथ्य केले चोराने सोमशंटच्या जन्मापासून त्याच्या आयुष्यात घडलेल्या सर्व गोष्टींचे रसभरित वर्णन केले आणि वर्तमान काळात घडणाऱ्या गोष्टीदेखील सांगितल्या.

"ज्योतिषीभूवा! माझ्या आयुष्यातल्या सर्व गोष्टी तुम्ही कशा बरांतबर सांगितल्यात. भविष्यकाळात हेणार असेल ते देखील सांगण्याची कृपा करावी सोमशंट म्हणाला.

"लवकरून तुझ्या घरी एक थोर साधू येईल व त्याच्या रुपेने तुझे घन दहापट वाढेल." चाकटा चोर म्हणाला.

सोमशंट चोरांना काही बलिष्ठ देऊन निरोप देण्याच्या विचारान होता परंतु चोराने काही प्रतल नाही लक्षावधने सोमशंटचा ज्यामने विश्वास संपादन करता येईल असे त्याला वाटत होते.

पडू लागला मोठा चोर एका योगीपुरुषाचे सांग कळून व चाकटा चोर त्याच्या शिष्याचे सांग कळून सोमशंटच्या घरा-बाहेर ओसरून यऊन उभ राहले काही वेळाने त्यांनी दाग जुडवडवले ते ऐकून सोमशंटने दार उघडले.

मोठा चोर म्हणाला: "मोठा पाऊस आहे ही रात्रभर तुझ्या घरी आसरा मिळू शकल्यास फार उपकार होतील बाबा आमच्यावर."

"अगदी खुशाल रहा या, आत या सोमशंट नम्रपणे म्हणाला.

सोमशंटने दोघां चोरांच्या जवणाची व्यवस्था केली जवण झाल्यावर चाकटा

चोर सोमशंटला म्हणाला: "आमच्या सुकव्यांनी ऊडतर तपश्चर्चा करून सुवर्ण-सोपानी साधना केली आहे त्यांनी ठराविले तर एक बराहाचे दहा बराह करून दाखवितो, उद्या सकाळी ते आपल्याला आपल्या लपोबलाचा महिमा दाखवितो."

सोमशंट मोठ्या चोरांना म्हणाला: "बुवा! आपल्या आयमनाची वार्ता आम्हांला एका भाठवड्यापुर्वी एका ज्योतिष्याने सांगितली होती.

त्या दिवशी रात्री सोमशंटने त्यांना सोपायला एका खोलीत व्यवस्था करून दिली, नंतर नोकरी करवी त्या खोलीला बाहेरून कुलूप लावून ठेवले दोघां चोरांचा व्यवस्था केली जवण झाल्यावर चाकटा विचार सोमशंटच्या घरात रात्री चोरी

करण्याचा होता. परंतु खोलीला बाहेरून काही असल्या कारणाने तो बांध फसला. दुसऱ्या दिवशी सोमशेटने आपल्या तोकरांना सांगव करून त्यांना जागोबाजी नेमले आणि चोर रात्री राहले होते त्या खोलीचे शर चढवले.

उजाडल्यावर चोरांनी सोमशेटला घरा-मावळ्या बाजूला गेले आणि तेथे अग्निहोत्र करून एक यज्ञ सुरू केला. थोडा चोर मोठमोठे मंत्र म्हणत होता आणि त्यावेळी धाकटा चोर सोमशेटला म्हणाला—“तुम्ही काही सोन्याची नाणी घेऊन या.”

सोमशेट नाणी आणायला घरात गेलेले पाहून मोठया चोराने आपल्या पिशवीतून सोड्या साऱ्याची एक हजार नाणी काढून शमिनीत पुश्त ठेवून दिली.

नंतर सोमशेटने शंभर सोऱ्याची नाणी आणून दिली. मोठया चोराने ती नाणी त्याच कामी पुस्त ठेवली. नंतर बाराव वेळ सध म्हणून हजार नाणी काढून शमिनीत सोमशेटने पाहु या तुमचा पिशवी असे

म्हणून चोरांना पिशवी घेऊन म्हणाला—
“अद्भुत शक्ती आहे तुमच्या मंत्रात पण मी फार मोठी नाही तूर्त मला मिळाले तेवढे सौम्य पुरे आहे.”

बापल्या मंत्राचा पराक्रम पाहून सोमशेट खूब धन समोर आणून ठेवले असे मोठया चोराला वाटले होते परंतु सोमशेटने तर मुळातच धातू केला. चोरांनी एकदम सोमशेटवर हल्ला केला आणि त्याच्या हातातली पिशवी ओडून लावली परंतु सोड्या आडून राजाच्या शिपायांनी पृढे येऊन चोरांना पकडले.

सोमशेट, त्यांना म्हणाला—“तुम्हांला वाटत होत तेवढा मी मोठा नाही. मोठ्या भाबड्या लोकाना कसबाची सवय तुम्हांला आहे. सर्व जगालाच तुम्ही मोठे मानू लागला होता. तर मग चला राजाकडे.”

राजाने स्थाना योग्य ती शिक्षा करून सोमशेटच्या चातुर्विंदल त्याची वाखाणणी करून त्याचा संस्कार केला.

संन्याशाचे डोळे उघडले

राभूला बायको व दोन पूजे होती तरी एकदा त्याच्या मनात संन्यास घ्यायचा विचार आला. बायकोने ‘संन्यास कोणावर सोडून जाणार हो’ म्हणून विचारले परंतु त्याने आपला हट्ट पांढला नाही.

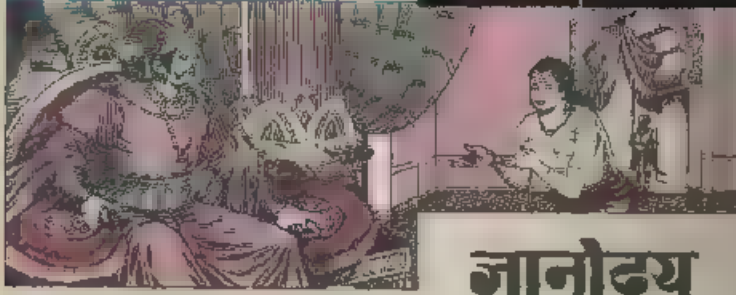
तुला बायको व दोन मुले आहेत त्यांना काही मार्ग दाखवून द्या या वाटेन तिकडे’ चार चौपाया त्याच्या संगितल. पण राभूने तिकडे लक्ष दिले नाही.

एक दिवशी उषाहवांच पाहू घर सोडून निघायची तयारी करू लागला तेव्हा बायको म्हणाली—‘मी शंका मिळत सात हांचून देते, येऊन का बरीबर?’

राभू बायकोने बाबून दिलेली पुरवुंडी घेऊन निघाला. तो दुपार होईपर्यंत चालत गेवला. ऊन होण्यावर कान्यावर एका झाडाखाली बसून त्याने पुरवुंडी सोडून पाहिली परंतु पुरवुंडीच धाकड्याचा बुरा होता.

‘संन्यास ठळपानाची आज मस्तकाला गेली, थरी जाऊन बायकोवर ओरडला. ‘संन्यासगत्रा बघते, इच्छा आकांक्षा असता काय स्थित. मनावर त्याचा असण्या सांगता.’ बायको म्हणाली. ‘राभूने जेवढे संन्यास घ्यायचा विचार सोडला.’

ज्ञानोदय

एकदा धारानगरीत शूरसेन नावाचा राजा राज्य करीत असे. प्रत्येक गोष्टीत आपणच मोठे व बरोबर आहो! हे धर्माविषयासाठी तो अनेक प्रयत्न करी. राज्यात कोलमी ही गोष्ट त्याच्या आज्ञाशिवाय होता काय नय असा हट्ट तो दाखवीत असे.

त्या राज्यात आनंद नावाचा एक शिवभक्त रहात असे. तो शीरगर्बांना खुल्या हाताने नक्षत करी. त्यामुळे त्याचा नाबलीकिक राज्य भर पसरला होता. त्याने एक शिवमंदिर बांधायचे ठरविले आणि चार लोकांजवळ चढा गोळा करून त्याने एक सांबांधे देऊळ बांधले.

देऊळ बांधून झाल्यावर शहराच्या मूर्तीची प्राणप्रतिष्ठा व्हायला पाहिजे. त्यानंतर पहिली पूजा कोणी करावी? हा प्रश्न होता. जसे देऊळ ल्हानच होते. देवळाच्या

बांधकामाला चढा देणारे लोक होते व थोर शिवभक्त देखील अनेक होते. परंतु अमल्या बाबतीत तो मान आपल्याला मिळावा, असा राजाचा हट्ट असे. म्हणून महाराजांच्या हस्ते पहिली पूजा व्हावी नाहीतर त्यांना राम येईल असे आनंदला वाटले.

तो शूरसेनला जाऊन भेटला व निवेदन केले-“महाराज! आपल्या कृपाप्रसादान मी नीलकंठाचे एक देऊळ बांधले आहे. देवळातली प्रथम पूजा आपल्या हस्ते व्हावी या हेतूने विनंती करायला आपणाकडे आलो आहे.

ते ऐकून राजाला फार आनंद झाला. त्याने आनंदला शिचारण-“केव्हा ठकली आहे पूजा आणि आम्ही केव्हा यायला पाहिजे?”

“जसा बरोबर आठ बाजता प्राण प्रतिष्ठा होईल, महाराज! आपण त्यावेळी

आपल्या पहिली पूजा आपल्या हस्तेच हाऊ रावेकळ” आनंद म्हणाला.

“ठोक! मी नक्की यतो असे सांगून राजाने आनंदला निरोप दिला.

दुसऱ्या दिवशी बरोबर आठ बाजता प्रथम पूजेसाठी सर्व तयारी करून ठेवण्यात आले. सर्व आठ महाराजांच्या आगमनासाठी आतुरतेने वाट पहात होते. परंतु महाराज आले नाहीत.

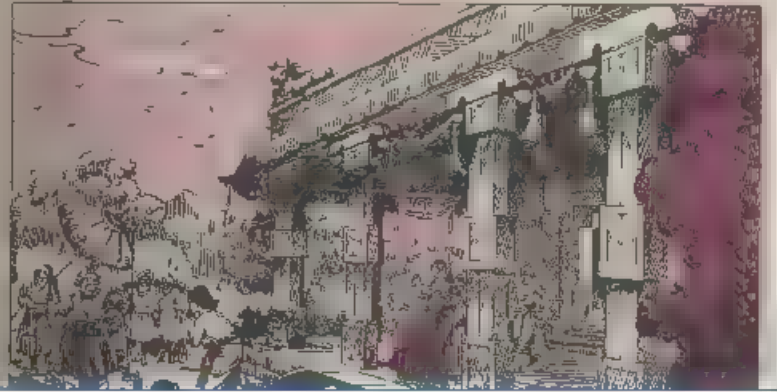
महाराजाकरिता बराच वेळ वाट पहात राहल्यावर मुहूर्त टळला. तर ते अशुभ होईल असे समजून आनंदने आपली पूजाच प्रथम प्रारंभ करून इतरांकडून त्यानंतर करवायला सुरवात केली. आपल्या आगमनासाठी लोकांनी आतुरतेने वाट पहावी,

नवी ते पाहतात की नाही हे पाहण्यासाठी राजा आपून झुपून जघिरां आला. तोपर्यंत अनेक नागरिक पूजा करून निघून सुद्धा गेले होते.

राजाला ते सर्व कळले. त्याला कमानीचा राग आला. त्याने करड्या आवाजात विचारले-“या देवळात प्रथम पूजा कोणी केली, बोला!”

“मीच केली महाराज! मला क्षमा करावी. मुहूर्त टळून अशुभ मानले गेले. म्हणून प्रथम पूजा करणे मला भाग पडले. आनंदने अगदी नम्रपणे ती गोष्ट राजाला मागितली.

‘मीच माणसा’ प्रथम पूजेचा मान मला द्यायचा सांगून मला त्याप्रमाणे

बोलावून तू माझा जसा अपमान करायला
शक्कस का? दाला देवळासमोरच काही
द्या!" राजाने हुकूम सोडला

दुसऱ्या क्षणास देवळाच्या गर्भगृहातून
आवाज ऐकू आला

"सूर्या! माझ्या देवळासमोर काझ्या
धन्याला तु फाशी देणार? आपल्या मूर्ते
पुजाने तू आपल्या प्रज्याचा छळ चालविला
आहेस. तुला व तुझ्या बंधांना मी नाश
करतो, पहा!"

देवाचा कोप झाला असल्याचे सर्वांनी
सोळखले

राजा बरथर कापत हात जोडून देवाला
म्हणाला- 'महादेवा! माझी चूक झाली,
माफ कर! मी आपल्या मूर्तेपुजाने कधी
प्रजेला त्रास देणार नाही'

दुसऱ्या क्षणास आतून आवाज आला

"शूरसेना! तुझा धोरपणा इतरांनी
मानून तुझं गुणगान केले पाहिजे, तूच
आपले मोठेपण भिरवीत फिरव्यात अर्धं
नाही तू नियमितपणे माझे ध्यान धरीत

आ मी तुझा आणि तुझ्या राज्याचे भले
करता

शूरसेने आपली पूजा संपवून नम्रपणे
निघून गेला

ते सर्व पाहून आनंदला फार आश्चर्य
घाटलं सर्व निघून गेल्यावर त्यानं गर्भ-
गृहात जाऊन पाहिलं विदर्भालयास्तोत्राच्या
ओटधा आडून त्याचा शिष्य हसन बाहेर
आला. म्हणाला 'तुम्हो पाहिल्याने पूजा
केलीस तेव्हा राजा आपल्याला शिक्षा
करील हे आठवून मी तसे केले राजाजो
कानउघाडणो कोणतेरी कधी तरी करा
यला हवीच होती नाही का ? "

आनंद क्षणभर आपल्याच पहात
म्हणाला- 'होय रे! ते काम तू केलेस !"
असे म्हणत त्याने आपल्या शिष्याला पाटाशी
घरले

त्या विवसापासून शूरसेनाच्या मनात
बदल झाला अत्यंत गोष्टीस पाहिला
मान माझा' असा हट्ट सोडून रयान पुढे
जांगले राज्य केले

दुष्कालातले दर

एका गावातली शेती सर्व तलावाच्या
पाण्यावर चालत असे. त्या गावात
घनशेट नावाचा एक व्यापारी रहात असे.
त्या गावात जेवढी शेत व मळे होते
त्यातल्या अध्याहृत अधिकाची माळकी
घनशेटकडेच होती

एका वर्षी पाऊस मुळीच पडला नाही
आणि तलावाचे पाणी वाळून गेले. रोपे
वाळून गेली आणि लावणीची कामे
झाली नाहीत घनशेटने त्याच्याजवळ
साठवून ठेवलेलं सर्व धान्य दर वाढवून
विकलं

गावातल्या तलावाच्या तळाजवळ एका
खडुघात पाणी होते परंतु त्याचा उपयोग
होणं शक्य नव्हते घनशेटने ते पाणी पिपे
भरून वाहून तऊन आपल्या आंब्याच्या
मळ्याला धातलं त्या वर्षी खूप आवा
जाला

आपला अक्ष नव्हते म्हणून गावकरी
घनशेटच्या बायतलं आंबं विकत घेऊन
झाक लागले घनशेटने एकेक आंबा अध्या
स्पयाला विकला हाच आंबा त्याने दोन
रुपये शेतकऱ्याने विकला होता. लोकांनी
विचाराल्यावर घनशेट म्हणाला- 'दुष्काला-
तले दर असेच असतात'

परंतु गावकऱ्यांकडे आंबे विकत घ्यायला
तरी पैसे कोठे होते

घनशेट म्हणाला- पैसे नमतील तर
कर्जरोखे लिहून आंबे विकत घ्या'

जिवत तर राहिलेच पाहिजे म्हणून
ताडलाजान लोकांनी कर्जराख लिहून दिलं
आणि घनशेटकडून आंबे विकत घेतलं
मनाला आलं ते व्याज लावून घनशेटने
कर्जरोख लिहून घेतलं

दुष्काल सपला पाऊस पडला आणि
नवी तलाव पाण्यात तळत ठेवले गेले

बायली आली व बाग मळे फळानी भरून आले परंतु गावकऱ्यांची पाळजी घनशेटच्या कर्जामुळे घाडीदेखील कमी झाली नाही. ते पैसे मिळाले आणि फळफळावळ आणि भाजी पाला विकून जे पैसे मिळाले ते घनशेटजी बाकी फेडण्यात खर्च होऊन गेले ज्यांच्याकडे शेतभाजी नव्हती त्यांच्याकडून घनशेटने वेढबगारीने कामे करून घेतली.

शेतजी नदरभाजन गावकरी गावकऱ्या पाटलाकडे घाबले पाटलाकडे घनशेटला बोलावून म्हटले 'हे पहा शेटजी हे लोक आमच्या घरात एवढे काज फेडू तेव्हापर नव्हित तेव्हा कमां जायत ठरवून घाब कर्जाराखे घाला परत देऊन टाका कामे'.

घनशेट कबूल मान्य राहिले.

"तरमम तुमच्यावर गावकऱ्यांचे कर्ज आहे त्याची फेड प्रथम करून घ्यावी लागेल" पाटील म्हणाला.

घनशेटने विचारले- कसले कर्ज पाटील?

तलावाचे पाणी पिंपे भरून घेऊन तुम्ही आपली बाग घाबविली म्हणून तुमच्या- वरचे गावकऱ्यांचे कर्ज राहून गेले पाटील म्हणाला.

"ते कस काय?" घनशेटने विचारले. "तलावाचे पाणी सर्व गावाच्या मालकीचे होते. एकेका पिंपर पाण्याची किंमत देता वृषयप्रमाणं तुम्ही जितकी पिंपे भरून रतीत त्याचे पैसे भरा पहिल्याने" पाटील म्हणाला.

"हा तर खऱ्याच राहिले" एक पिंपर पाण्याची किंमत देता वृषयप्रमाणं विचारले.

"दुष्काळातले दर तसेच असताले शेटजी" पाटील म्हणाला.

निरुपाय होऊन घनशेटने सर्वे कर्ज वसूल झाल्याच्या पावत्या लिहून देऊन सर्वे कर्जदारीचे परत केले वेढबगारीने ज्यांच्याकडेच काय करविली होती त्यांचे कर्जाराखे वण परत केले.

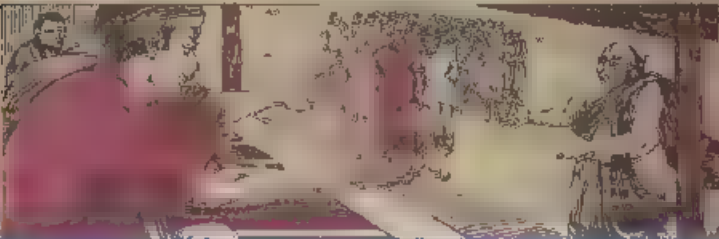
मैनाकाने अत्यंत आदरपूर्वक विशांती घेऊन पुढे जाण्यास विनंती केल्यावरून हनुमानाकडे फार आनंद झाला व म्हणाला- 'तु इतक्या प्रेमाने विशांती घेऊन पुढे जायला सांगितलेस त्यावरून मी तुझा अत्यंत आभारी आहे परंतु ते मला ज्ञान्य नाही यावरून तु रागावू नकास. मला मुळीच वेळ दवडून चालायचे नाही मी सध्याकालच्या अतः लकला सरळ पोषण्याचे वचन देऊन निघालो आहे तेव्हा मला वाटत पावता मणार नाही."

असे सांगून हनुमानांनी मैनाकाला हाताने स्पर्श केला आणि जाकाजसामे पुढे निघाला. मैनाक पर्वताने आणि समुद्राने त्याला यशस्वी होण्याचा आशीर्वाद दिला.

हनुमान मैनाक पर्वतराज पुढात आकाशात वरदर उडत आज सांगला.

सिद्ध, देव, महर्षी, दैवेंद्र आदिकांनी मैनाक पर्वताची स्तुती केली व म्हणाले. "मैनाक पर्वताची इतकी आदरपूर्वक केलेली विनंती न मानून पुढे जाणे आणि त्याचा कोणत्याही प्रकारे अपमान न करता ही गोष्ट हनुमानांशिवाय इतर कोणाला साध्य होईल का?

इंद्र मैनाक पर्वताने आपली कामगिरी उत्तम शजावरी अस्तव्यास त्याला म्हणाला- "मैनाका! तुला पाहून मला अत्यंत आनंद होत आहे. तुझ्यावरचा माझा सर्व राग मला आपुढ तुला माझ अथ राक्षण्याचे मुळीच कारण नाही" ते ऐकून मैनाक

वापला पर्वताकार देह वाढवून हनुमानाची वाट अडव.”

सुरसा देवांच्या झुळेला मान देऊन हनुमंताची वाट अडवून उभी राहली. तिचा तोंड भयंकर देह पाहून हनुमान एक क्षणभरच थांबला असेल. सुरसा त्याला म्हणाली—“छान! देवांनी मला बाहार म्हणून तुला पाठविले आहे. मी तुला खाणार आहे. शूकाटधाने माझ्या तोंडात प्रवेश कर.”

ते ऐकून हनुमानाच्या तोंडावर मंदहाल्य दिसू लागले. तो हात जोडून सुरसेला म्हणाला—“तुला माहीतच असेल, दशरथाचा युवराज श्रीरामचंद्र आपला चाकटा भाऊ लक्ष्मण माच्यासह आणि आपली बायको सीता हिला घेऊन दंडकारण्यात आला. तो राम कामनिमित्त धराबाहेर गेला असता रावणाने सीतेला तचलून नेले. मी रामाचा दूत म्हणून सीतेच्या दर्शनास जात आहे. तेव्हा या कामी मला तुझ्या मदतीची गरज आहे. तुला ते मान्य नसेल तर मी तुला वचन देतो की मी सीतेचे दर्शन करून रामाला तिचा निरोप पोचता केल्यावर तुझ्या मुखात प्रवेश करतो. हे मी अगदी सारे बोलतो आहे.”

ते ऐकून सुरसा म्हणाली—“मी ते

माझ्या इच्छेविरुद्ध कोणाला ही जाता येणार नाही. असा मला बर आहे.”

सुरसा आपले विशाळ तोंड उघडून आडवी उभी राहली. ते तोंड एका मोठ्या गुहेसारखे होते. हनुमंताने प्रसंग ओळखून आपल्या आणि मागवतीने आपले शरीर बोटा एवढे लहान केले आणि अत्यंत वेगाने तिच्या तोंडात प्रवेश करून बाहेर आला. म्हणाला—“हे ब्रह्मरुते! मी तमस्कार करतो आहे. मी तुझ्या तोंडात प्रवेश करून बाहेर आलो. आता मला सीतेच्या शोधाने जाऊ दे.”

सुरसेने आपले राक्षसी रूप सोडले व सामान्य शरीर धारण करून म्हणाली—“आता तू आनंदाने जा. तुला आपल्या कामात यश मिळेल. सीता व राम दोघांची भेट होईल.”

हनुमान परत लंकेच्या दिशेने उडू लागला. तो आकाशमार्गे जात असता समुद्रातून सिंहिका नावाच्या राक्षसिणीने त्याला पाहिले आणि आता आपले पोटा भरायला एक चांगला प्राणी मिळतो आहे, असे समजून ती त्याची समुद्रावर पडलेली सावली घेऊन ओढू लागली.

तेव्हा समुद्रात एकाद जहाज जात असता उलटा बाजू असलेल्या जहाजाच्या

वेग जसा कमी होतो तसे हनुमानाला वाटले, त्याने चारीबाजूला व खालीवर सर्वत्र पाहिले तेव्हा त्याच्या समुद्रात एका प्राण्यासारखे काहीतरी दिसले. दक्षिण समुद्रात एक अद्भुत प्राणी आहे व तो सावली घेतो, असे त्याला मागे सुपीकाने सांगितेले होते, ते आठवले. तोच हा प्राणी असावा असे हनुमानाला वाटले.

हनुमानाने आपला देह वाढविला. ते पाहून सिंहिकेने स्वतःचा देह वाढविला व आपले तोंड उघडून ते हनुमानाच्या देहातून मोठे करून त्याला गिळायला निघाली. तेव्हा हनुमानाने सिंहिकेच्या अंगातले सर्वस्वात पाडून घेतले. अंगिमा

पर्वत ही, आता थापुडे इडाचे भय उरले नाही, असा बिचार करून खूष झाला.

तिकडे हनुमान समुद्रावरून पुष्कळ दूरवर गेला. त्याला कोणत्याही प्रकारचे विघ्न आले नाही. तो वायुमुक्त होता. म्हणून दान्याचा विरोध असणंय शक्य नव्हते. उलट चारा अनुकूलच होता. मध्यंतरी देव आणि संघर्षवैरीता हनुमंताची शक्ती पुरेशी आहे की नाही याची शंका वाटली. म्हणून त्याच्या शक्तीची परीक्षा घेण्यासाठी त्यांनी सर्पांची आई सुरसा हिला भेटून ते काम करायला भागितले. म्हणाले—“हनुमंत तुला भितो की तुला

शक्तीने तो तिच्या देहात शिरला आणि तिच्या मर्मावर आघात करून ते फाडून फेंकून दिले आणि तिने तोंड मिटायण्या वात बाहेर आला. सिंहिकेचा देह पाण्यावर तरंगू लागलेला पाहून व ती मेल्याचे ओळखून हनुमान पुन्हा पुढे निघाला.

आता हनुमानाला पलीकडचा समुद्र-किनारा विषू लागला. किनाऱ्यावर बुरगर पसलेली अरण्यां विसू लागली, लंका द्वीप, मलय पर्वतावरील बने व नद्या व त्यांची मृत्ते स्पष्ट दिसू लागली.

तेवढ्यात त्याच्या मनात एक विचार

राक्षसांनी पाहिला तर आपण ज्या कामासाठी आलो आहो तेच फसवित विघडेल. म्हणून त्याने आपले शरीर सूक्ष्म करून घेतले आणि समुद्र किनारारच्या एका पर्वत शिखरावर उतरून देवेंद्राच्या अमरावरींशी चढाओढ करणाऱ्या लंकापुरीला पाहिले.

लंकानगरी विकूट शिखरावर होती. हनुमानाचे लंकानगरीकडे जाताना फुला-फळांनी गदगदलेल्या वृक्षांमधील झांकून गेलेली पर्वत शिखरे आणि उद्याने व उपवन पाहिली. त्याला निरनिराळ्या रंगांची व वासांची फुल असलेली फुल झाडे, चित्र-विचित्र रंगाचे व विविध प्रकारे बोलणारे पक्षी, राजोद्याने आणि अशीच अनेक सुंदर दृश्ये दिसली.

लंकेच्या चारीवाजूला खंदक होते. त्यात खोल व स्वच्छ पाणी होते. त्या पाण्यात कमळ व कुमुदे सुंदर फुललेली होती. लंकेचा तट सोन्याचा होता. लंकेत कोणाला प्रवेश करता येऊ नये म्हणून सशस्त्र राक्षसांना सतत पाहारा होता. कुतर्कां उंच इमारती असलेले रस्ते व मार्ग होते. किल्ल्याला मोठमोठे बुरूज होते आणि आसोजागी ध्वजस्तंभावर झेंडे फडकत होते. विकूट शिखरावर लंका नगरी

निर्मित्यासारखी भासत होती. विषयकर्म्यानि ती स्वहस्ते निर्माण केली होती.

हनुमान हळूहळू लंकेच्या उत्तर द्वार-जवळ आला आणि रावणाचा प्रताप व शक्तिसामर्थ्य किती आहे ह्याची माहिती करून घेण्याचा प्रयत्न करू लागला.

या महानगरीस जिकणे कोणास साध्य होईल? एके काळी तो कुबेराची राज्यधानी होती. परंतु आज कुबेराला भुव्वा या नगरीत पाऊल टाकता येणे शक्य नव्हते. गृहेषे रक्षण जसे साप करतात तसा रामविषय तशेंच राक्षस चौकसपणे पाहारा देत होते. त्याशिवाय वपार समुद्र त्या नगरीचे रक्षण

पार करून येणे म्हणजे अशक्यच होते. यती आले तरी काय फायदा? कारण लंकेला जिकणे देवांनादेखील अशक्य होते. राम किती पराक्रमी असला तरी काय उपयोग? आत प्रवेशच करू शकाला नाहीतर वा लंकेवर अधिकार कोठून स्थापन करणार? राक्षस जात्याच क्रूर, सामनोतीने त्यांना जिकणे अशक्य. ऐश्वर्यात लोळत असलेल्या या लंकेच्या नागरिकांना दाम दाखवून गुलबिणे तेही कसे शम्य होईल? त्यांना स्वतःच्या शक्तीचा व बळाचा गर्व आहे. शक्यतः आपल्या राक्षस जातीचा फार अभिमान आहे. मग फूट व फितुरी आणणेदेखील कठीण. हे राक्षस इतके शक्तिशाली आहेत की यांना युद्धात जिकणेदेखील संशे नाही. तंतर समुद्र पार करून लंकेत येण्याची शक्ती फक्त चौघांच्याच अंगत आहे—एक आपल्यात, अश्वत्थ, नील बानरात व सुग्रीवात! इतर कोणी येऊच शकणार नाही.

हनुमान बराच वेळ याच विचारात बसता आपण हा विचार करतो आहो तो व्यर्थच नाही का असे हनुमानाला वाटले. “हे विचार आतांच कशाळा? प्रथम सीता जिवंत आहे की नाही हे नको का पहायला? जिवंत असेल तर तिचे दर्शन घेतलं

विचार करून हनुमानने शोध चालू ठेवायचे ठरविले.

लंकेत कोठून व कसा प्रवेश करावयाचा, हा त्याच्यासमोर प्रश्न होता. आपल्या विशाल काय देहाने प्रवेश केल्यास आपण राक्षसांच्या हाती सापडू हे त्याला कळत होते. फार लहान रूप घेऊन प्रवेश करावा तर एवढे मोठे लंक नगर फिरायला फार वेळ लागणार. म्हणून त्याने फार मोठे किंवा फार लहान रूप घेण्याऐवजी मध्यम रूप घेतले आणि रात्री लंकेत प्रवेश करायचे ठरविले. सीतेचा शोध लागण्यापूर्वी राक्षसांच्या हाती सापडणे खोक्याचे आहे, ते आपल्याला रावणासमोर उभा करतील व रावण रामाचा इत म्हणून क्षमा तर करणारच नाही, एलट शिक्षाच करील, हे त्याला माहीत होते.

म्हणून हनुमानने सूर्यास्त होण्याची वाट पाहिली. मांजरा एवढे आपले शरीर लहान करून घेतले. नंतर सामान्य माकडासारखा तडद्या मारीत तो लंकेकडे निघाला.

सर्व रस्ते कसे भटकले होते आणि स्वच्छ होते. सर्व इमारतींना व वाड्यांना चारीबाजूला उंच भिती होत्या. स्त्रियांच्या खिन्नपणा होत्या. दगारती सात आठ मजली उरी बसतील. जिकडे पहावे

याणिमने बगैरे रत्ने बसविलेली होती. लंकानगरी गंववं नगरीसारखी सजवलेली होती. भयंकर मोठे राक्षस नगराच्या संरक्षणास हुजर असता वानर लंका कशी जिकणार? हनुमानाला ही काळजी वाटत होती. परंतु आपण सीतेच्या शोधास आत आहो, या विचाराने ताकी सर्व गोष्टी तो बिसरला.

इतक्यात चंद्रोदय झाला. लंकिणी नावाची राक्षसीण एका भयंकर स्वरूपात हनुमानासमोर उभी राहून म्हणाली—“कोण रे तू? इकडे येण्याचे कारण? तुझ्या सारख्या माकडाला या लंकानगरीत पाऊल टाकायला

Full screen

56 / 64

हनुमान म्हणाला—“तुला काय हवे त मी सांगतो. प्रथम तू कोण हे सांग. मला नगरद्वारात अडवणारी तू कोण?”

“महापराक्रमी रावणाची मी दासी आहे. त्याच्या आज्ञेने मी लंकेचे रक्षण करते आहे. मला जिकल्याशिवाय नगरात पाऊल टाकणे कोणालाही शक्य नाही. तुला मी आवाज ठार करते. मीच लंका आहे. आता तू होय ते बोला.” लंका म्हणाली.

“सहज लंका पाहून मागे, म्हणून मी झालो आहे!” हनुमान म्हणाला.

“परंतु मला जिकल्याशिवाय तुला आत प्रवेश मिळणार नाही.” लंकिणी म्हणाली.

लंकेने भयंकर आवाज काढून हनुमानावर प्रहार केला. हनुमानाने बाणखी बोराने ओरडून बाण्या हाताने लंकेला ठोसा विला. त्या पाठोपाठ लंका ‘भोय भोय’ करीत ओरडत बुमिनीवर आदळली. म्हणाली—“मला ठार करू नकोस! तू बलवान आहेस. आता मला आठवले, ब्रह्मदेवाने मला एकदा सांगितले होते की मला एक

बानरप्रजापतीचा अवतार घ्यायचा आहे. रावण होलेला पेठाने आला म्हणून हा बोका आला असावा असे वाटले. तू आत प्रवेश कर आणि वाटेवर तिकडे जा.”

तेव्हा हनुमानाने लंकेत प्रवेश केला, परंतु एखाद्या मित्राला शोभेल अशातूनने द्वारातून प्रवेश न करता तटावरून उडी मारून प्रवेश केला. त्याने प्रथम डावे पाऊल आत टाकले. तो रस्त्याने आत असता त्याला नाचतंगीताचे दूर ऐकू येत होते. नागरिकांच्या हसण्या शिवळण्याचा आवाज ऐकू येत होता. शिब्या बघणाने कान गात होत्या. काही राक्षसांच्या घरातून तेंदोच्चार ऐकू येत होता. काही राक्षस जोरजोराने ओरडत होते. राक्षसांचे सैन्य जागोजागी जमून गप्पा गोष्टीत रमलेले दिसले.

“बुद्धि प्रवेश असलेल्या लंकेत मला प्रवेश मिळाला आहे तेव्हा सीतेचा शोध नक्कीच लागणार!” हनुमान स्वतःची विचार करू लागला.

आमरव्याणी

यथा कंदुकपातेनो
त्वत्पार्यः पतुग्रपि
तथा त्वनार्यः पतति
मूर्तिपटपतनम् यथा

॥ १ ॥

[वीरपुरुषाची पडला तरी वेढूसारखा हुन्हा कर (दुष्प्रविभो) उल्लो (उल्लो). नीच माणूस आली पडला तर मातीच्या गोंदपासारखा आस्वीन पडून राहातो.]

य दवेतन्योपि पादः
स्पृष्टः प्रज्वलति सवितु
रिनकांतः, तत्तजस्वीपुरुषः
परकृतविकृतिः कथम् सहते ?

॥ २ ॥

[सूर्यकांतमणी केतनन रहित असूनही सूर्यकिटकाचा स्पर्श होलांच थककसो. अज्ञा हरिद्विगीत जो घोर मानव असतो तो इतरांकडून झालेला अपमान कसा सहन करील !]

पादाहतम् यदुत्पाय
मूर्धनि मधिरौहति
स्वस्था देवावमानेपि
देहिम स्तद्वरम् रजः

॥ ३ ॥

[पदापातने (पादघातने) वर) यज्ञ उद्योगावर पेजल पडते. यथमान झाला तरी अवेत राहणाऱ्या मानवापेक्षा ती मूलच श्रेष्ठ नव्हे काय ?]

